

HORVÁTH PÁL

FRANK IGNÁCZ

(1788-1850)

Hazánkban a modern jogi tudományosság egész történelmi korszakát kíséri egy szakadatlanul változó, gyakran a különböző irányzataiban egymást is keresztező, módszeres jogtörténet tudomány, amelynek a legmarkánsabb összetevői (gyökereikkel) esetenként a politikai kameralizmushoz, a felvilágosodás eszméihez, a magyar reformkor nemesi, ill. polgári liberális gondolkodásához, az ébredő (jobbára romantikus) racionalista, ill. az ún. történeti jogi szemlélethez tapadnak. A kifejlett katedra- jogtörténet tudományt azonban már a történeti-jogi iskola másod- és harmadvirágzása, a pozitívizmus, az ún. retrospektív modernizálás, ill. a szellemtörténet tanai orientálták. Íme ezek azok a főbb tudományos áramlatok, amelyek nálunk közvetve és közvetlenül is hatottak a magyar jogi közgondolkodás fejlődésére.

Közismert, hogy a modern társadalmak fejlődésnek a reneszánsz kori Olaszországban, majd (pedig) a felvilágosodás kori Franciaországban jelentkező kezdeti formáival szinte egy időben tűntek fel a polgári történetírás tudományosságának az első elemei. Hazánkban a korai egyetemalapítások töredékes kútfői azonban megbízható támpontokat sem adnak arra, hogy a jogi művelődés alkalmas intézményeivel rendelkezünk volna a reneszánsz, ill. a humanizmus korszakában. A „fény” századában viszont már a magyar jogi historizmust megalapozó törekvések jelentkeztek nálunk is pl. a felidézett politikai kameralizmus, az udvari közjogtörténetírás, ill. a különböző leíró államstatisztikai tanítások formájában. Valójában tehát a jogi fakultással kiegészült nagyszombati egyetem első saeculum ab ovo szorosán összefonódott a magyar jogi historizmus fejlődésével. Nem lehet megfeledkezni ugyanis arról, hogy a hazai protestáns szellemi központok (Gyulafehérvár, Sárospatak, Pápa, stb.) által élesztett történetkritika is ösztökélte az ellenreformáció megalapozóit a katolikus egyetem mielőbbi (teljes) kiépítésére.¹

Valóban, az 1635-ben alapított nagyszombati főiskola (csak) egy emberöltőn át maradt csonka. A protestáns iskoláztatás visszaszorítása és méginkább a kálvinista prédikátorok által kifejlesztett államelméleti-jogi tudományosság jelenléte sürgette a jezsuita egyetem jogi fakultással történő kiegészítését. Így a kettős (1642, 1665) alapítvány végrehajtói az alapító oklevél keltezésével (1667. január 2.) szinte egyidejűleg (1667. január 16.) a prelegálások megkezdésére kötelezték a Kart. Már Pauler felfigyelt viszont arra, hogy ez a lépés nem kevesebbet követelt meg az egyetem jogi fakultásától, mint amit a protestáns államelméleti-jogi tudományosság is nyújtott a hazai

---

¹ Hajnik I. 1899. 127-129

humanista szellemi hagyatékából kiindulva. Baranyai Decsi (Csimor) János 1593-ban megjelent (Kolozsvárott) *Syntagma institutionum juris imperialis ac Hungarici* című műve pl. a magyar (nemesi) magánjognak (és perjognak) az institúciók rendszerében való feldolgozását, ill. a hézagoknak a „római jog szabályaival történő kitöltését” képviselte.² Kitionich János munkássága a 17. században, ill. a sokat hányattatott és végül a katolikus hitre visszatért Otrokocsi Ferencnek az életműve hasonlóan a magyar jog (a *jus patrium*) római és kánonjogi megalapozottságát akarta elérni³ és ez a nemes törekvés a hazai protestáns államelméleti- jogi tudományosságot valóban összekapcsolta a humanisták törekvéseivel. Zsámboky pl. Baranyai Decsi Jánossal közel egyidejűleg csatolta a *Tripartitum* bécsi kiadásához (1581) a *Digesta* egyes fejezeteit „*Regulae iuris antiqui*” címmel, hogy a *jus patrium* hézagait kitöltse. A magyar jogi gondolkodás tehát az újkorba átlépve a társadalmi haladás mellett állt, amikor a *jus patrium*nak a császári (római) joggal, ill. a kánonjoggal történő összevetése és kiegészítése által a kontinentális jogokhoz történő felzárkózást hirdetett.

A jezsuita egyetem jogi fakultásának a megalapítói sem térhettek ki ez elől a várakozás elől. Ellenkezőleg, a magyar valóság felismeréséből fakadt nyilván, hogy a Kar alapító levele a hazai jognak a császári (római) joggal és kánonjoggal (*cum iure caesareo et canonico*) való összevetését egyenesen előírta a *Facultas Juridica* tanárainak.⁴ Ezt érzékelték később Vécsey Tamás is, amidőn a nagyszombati egyetem jogi fakultásának a hivatására visszautalva a hazai jog korszerű szintre emelését célzó eltökéltséget konstata⁵ta. A hazai jog tanítása (tehát) élen járt” a korabeli Európában, vagy legalábbis egy korszerű szint elérésére való törekvésben fogant a magyar jog tudománnyá válása. Nagyjából ez az az idő ugyanis, amikor hazánkban valamely ismeretanyag úgy válhatott tudománnyá, ha annak a gondozása (oktatása) az egyházak által szervezett főiskolák, ill. az egyetem hivatásává tétetett. A protestáns főiskolák példája nyomán tették most ezt a lépést az alapítók, hogy ezáltal is szellemi támaszt nyerjenek az ellenreformációs törekvéseknek.

Történelmi tény, hogy a jogi fakultással kiegészült (1667) egyetem a 17. század utolsó harmadától szinte folyamatosan gondoskodott már a *jus patrium* oktatásáról. A mostoha történelmi körülmények között persze a magyar jog katedrájára kinevezettek gyakorta megelégedni kényszerültek a magyar (nemesi) szokásjog (a *Tripartitum*) pusztá prelegálásával, ill. kommentálásával, egyesekről pedig kifejezetten az az ítélet maradt ránk, hogy a Hármaskönyv szövegét recitálták csupán. Az elsők között ismert Koller Ferenc, a neves tudós

---

² Zlinszky J. 44, 48.

³ Eckhardt F. 1936, 25.

⁴ Fejér Gy. 1835.

⁵ Vécsey T. 1896, 97.

hírében álló Bencsik Mihály és a már felemlített Otrókoci Ferenc működéséhez azonban már a 17. század végén igen figyelemreméltó eredmények tapadtak.

A nagyszombati egyetem első évszázadáról csak töredékes ismeretekkel, ill. azokkal a korai egyetemtörténeti vizsgálódásokkal (Csery József, Fejér György, Pauler Tivadar) rendelkezünk, amelyek még eredeti forrásokon nyugszanak. Ma már viszont ezek a történelmi kútfők csak hézagosan revideálhatók. Annyi mégis megnyugtatóan mondható, hogy a jus patrium felidézett főbb képviselői tették először vonzóvá a magyar egyetemet a 17-18. század fordulóján. Jó példa erre már Koller is, aki a magyar nemesi (szokás) jog ismeretanyagát (*Introductio in ius consuetudinarium*) perjogi anyaggal (*Methodus processualis*) egészítette ki, hogy a nagyszámú hallgatóságát a patvarian (ügyvédségben) szerzett tapasztalatokkal is felvértezze. A kortárs Bencsik Mihályról pedig jól tudjuk, hogy nem csak a hazai (anyagi- és eljárási) jog tudományos rendszerezője volt, hanem a rendek szolgálatában fogant közjogi természetű ismeretek lerögzítésén túl, mint a magyar büntetőjogi kodifikációs törekvések egyik legkorábbi képviselője is nagy reputációra tett szert.⁶ A magyar (nemesi) szokásjog (a *Decretum Generale*) pusztá prelegálásától messze távol juthatott tehát a tudomány az egyetem falai között és ezt a karon csak egészen rövid ideig tanító Otrókoci Ferenc munkássága is bizonyíthatja, aki jelesen az alapítólevél szellemének megfelelően, a jus patrium rendszerbe foglalt ismeretanyagát valóban összehasonlította a császári (római) jog, ill. a kánonjog szabályaival és ezáltal akarta bizonyítani⁷ a jus patrium római és kánonjogi megalapozottságát.

Van tehát némi támpontunk arra, hogy az alapítók nemes elhatározása nyomán az 1672-től közel egy évszázadon át szinte folyamatosan prelegált jus patrium anyagában a hazai (történelmi) jog módszeres vizsgálatának az egyik életképes előképét vélelmezzük. Szó sincs természetesen arról, hogy a történelmi jog módszeres vizsgálatában a modern jogtörténet tudomány eredőit lehetne feltételezni. A rendi (nemesi) közgondolkodás formálása útján ezek a gondolkodók azonban már besoroltak a magyar jogi gondolkodás historizmusának a megteremtői közé, folytatva azt, amit a protestáns főiskolák, ill. a humanizmus képviselői alkottak. A jus patrium képviselőinek a sajátos szerepét jelzi továbbá az a tény, hogy az egyetem első saeculuma szélesebb értelemben is kapcsolatba került ezzel a jogi historizmussal. A karon működő kanonisták ugyanis közel azonos módon kapcsolatba kerültek a történeti (nemesi) jogból fakadó historizmussal, sőt egynémelyikük igen jelentős szolgálatot is tett a jus patrium alapvető forrásainak az összegyűjtésében, ill. az így feltárt ismeretanyag rendszerezésében. Az Egyetemi Nyomda élén álló Szentiványi Márton pl. már a 17. század végén bekapcsolódott a régi magyar

⁶ Bónis Gy. 1935. 31-36.

⁷ Horváth P.: 1974. 26-27.

jogemlékek közreadásába, sőt ő volt az, aki elsőként nevezte az általa ismét teljesnek hitt gyűjteményt Corpus Juris (Hungarici) seu decretum generale-nak. Az egyházjog történetét alapozó Markovics Mátyás és a „magyar jog művelésében rést törőleg” fellépő Szegedi János kánonjogi professzor munkásságában pedig a korabeli magyar jog megismerésének a jeles képviselőit kell látnunk.⁸ Különösen Szegedi János életműve mutatott fel a kor színvonalát meghaladó történeti jogi ismereteket, hogy ezek birtokában a magyar jogi gondolkodás szembetűnő hiányosságait pótolja.⁹ Egy sajátos ötvözetű rendi (nemesi) közgondolkodás jogi historizmusának az alapozása során Szegedi János persze eljutott már a hazai (werbőcziánus) jog korszerűtlenségének a felismeréséhez is. A magyar jog hiányosságainak esetenként a római jog tételeivel történő kiegészítése pedig egyenesen a katedra (a tudomány) hivatásából származott. Mindez Szegedi János reputációját olymértékben emelte, hogy tanításaira a megkésett polgári átalakulás koráig rendszeresen hivatkoztak nem csak a jogtudományban, hanem a jogszolgáltatásban is.

A kutató- elemző tudományos vizsgálódások kezdetei

Az alapítók nemes célkitűzése tehát még az első saeculum lezárulta előtt meghozta gyümölcsét nemcsak a jus patrium, hanem a kánonjog szférájában is alapokat teremtve a történelmi jog tudományos elemzésére. Azt a lehetőséget azonban, amit ezek a törekvések magukban rejtettek, valójában csak a majdan (a 19. század első felében) önállósuló anyagi- és eljárásjogi ágazatokban dolgozók (Vuchetich Mátyás, Frank Ignác és mások) érelték tudományos értékűvé. Időközben viszont a módszeres kutató- elemző jogtörténeti vizsgálódások kezdetei is kibontakoztak a 18. század második felében.

A természetjogi érvekkel alapozó szerződéses közjogi felfogás és a magyar rendi kiváltságok ellen fellépő udvari közjogtörténetírás szembenállásából fakadtak pl. az első maradandó eredmények. Főleg ez utóbbi nemesült a jakobinus eszmék hatása alatt, miután e korban a társadalmi haladás gondolatához csak a régi magyar közjog nyelvén lehetett szólítani azokat a jobbára nemesi születésű rétegeket, amelyek a nemzeti újjászületés útjait kezdték keresni. Így az udvar szolgálatában alkotó Kollár Ádám, a kútfők módszeres vizsgálatát alapozó Kovachich Márton György, ill. a jakobinus Hajnóczy József kezében érett először tudománnyá ez az ismeretanyag, amit most már a magyar jogtörténet tudomány kezdeteiként is felfoghattunk.¹⁰

---

⁸ Pauler T. 1878. 72-75.

⁹ Degré A. 1935. 17-20.

¹⁰ Wenzel G. 1876. 16.

Ezek az eredmények persze jobbára az Egyetem falain kívül születtek, de távolról sem merítették ki már a módszeres történetkritikai (jogtörténeti) vizsgálódások kezdeteit az adott korban. Alapozó munkákat hagytak maguk után, ugyanis a praktikus célokat szolgáló államtudományok, ill. az ún. politikai- kamerális tudományok (pl. a történeti földrajz, az államstatisztika stb.).¹¹ Miután már a Planum iuridicae facultatis (1775) c. szabályzatba belefoglalt „európai államtan” (Historia status publici Europae) keretei között a Joseph Sonnenfels bizalmát élvező Barits Béla kezéből került ki az az összehasonlító államstatisztika, amely a felvilágosodás eszméin nevelkedett, európai jogi historizmust hirdetett.

A középkori eredetű szövegelemző (exegetikus) kutatás ebben a korszakban veszítette el hitelét hazánkban és helyét a kutató elemző forráskutatás, a ténykutató (numerikus) történeti statisztika és az összehasonlítás, ill. a születő történeti segédtudományok (diplomatika, genealogia, kronológia, stb.) foglalták el. Mindezek hatása alatt a hazai jogtörténetírás tudományos előképeinek egész sora figyelhető meg már a 18. század utolsó harmadában. Ezek a törekvések pedig gyakran a felvilágosodással, ill. a felvilágosodás jogi historizmusának a sajátos (módszertani) alapállásával kerültek kapcsolatba. Nem hagytak maguk után még ezek a törekvések sem jogtörténeti kézikönyveket, de a haladás tudatosításával és a jogfejlődés egyetemes összefüggéseinek a keresése által a modern jogi gondolkodás historizmusának a kibontakozását szolgálták. Való igaz tehát, hogy a magyar jogi gondolkodás újkorát is a felvilágosodás nyitja meg.¹²

Az új eszméáramlat a modern polgári társadalom kialakulásának az előtörténetével összefüggésben nyert létjogosultságot és a magyar jogi gondolkodás historizmusának a tudományos alapokra helyezésében is ez vezette a felidézett gondolkodókat. A benne rejlő lehetőségek azonban hazánk szellemi életében csak töredékesen bontakozhattak ki, miután a polgári átalakulás társadalmi feltételei még vártak magukra. Az elavult jogrend érlelődő válsága persze alkalmas talajt teremtett az új eszmék behatolására, de azok hatóerejét a konkrét társadalmi feltételek eleve behatárolták. Így nálunk - polgári elem hiányában - a haladás eszmehordozója lehetett a társadalmi helyzetében lehanyagló középnemesség és még inkább a „gyülékony eszmékkel ismerkedő nemzeti értelmiség is. Innen fakadt tehát a historikus érvekkel alátámasztott szerződéses (közjogi) gondolat, amely a birtokos elem tudatában persze (jobbára csak) a nemzeti függetlenséget garantáló új szerződés szükségességére korlátozódott. Ennél számottevőbb lehetőségek kibontakozásának vagyunk tanúi azonban, midőn a Habsburg abszolútizmus uralkodói (Mária Terézia, ill. II. József) maguk tesznek lépéseket a magyar jogi közgondolkodás korszerűsítését

¹¹ Lentze, H. 1962. 54-55.

¹² Eckhart S. 1924. 8-9.

célozva. Íme így jelent meg a korabeli magyar egyetemen az abszolutizmus államelméleti tudományosságát reprezentáló „jus publicum universale” mellett az európai államok statisztikája is.

Nem csak az általunk haladó hagyományként kezelt jakobinus örökségre, Hajnóczy József módszeres közjogtörténeti kutatásaira, ill. Barits Béla és a leíró történeti államstatisztika számos képviselőjének az erőfeszítéseire hivatkozhatunk, hanem a születő új tudományosság egészének tudatformáló szerepére, amelyből gyakran egyenesen fakadhatott az elmaradott nép öntudatra ébresztése. Az egyetem falain belül ezt jelzik a felélénkült diákmozgalmak (diáktársaságok) is a 80-as évektől¹³ és ebben a kar hallgatósága jelentős szerepet játszott. A jogi gondolkodás tehát egyszeriben felfedezte a históriát tudományos értelemben és szinte a Voltaire által kimunkált történetfilozófiával vetette rá magát azoknak a tudományos igazságoknak a keresésére, amelyek a történelemből nyilvánvalóan adódtak.

Nem állítható persze, hogy a korabeli magyar jogi gondolkodás az itt csak felidézhető eszmei fegyvertár egészének birtokába lett volna, a nemzet siralmas elmaradottságának, az idegen elnyomás és az önkény elleni harc szükségességének a tudata azonban kétségtelenül az új eszmeáramlat hatása alatt nyert ösztönzést. Még a születő (felvilágosult) állami nevelési politika is ösztönösen vonzódott a jogfejlődés tudományos alapjainak a megteremtéséhez, amidőn pl. Mária Terézia az addig túlnyomóan rendi-nemesi érdekeket kifejező jus patrium segédtudományaként a jogtörténet tanítását kezdeményezte (1769). Bécsben már 1753-tól kísérletek is történtek a természetjog és a jogtörténet tanítására¹⁴, az 1777. évi Ratio educationis pedig a hazai jog (a jus patrium) segédtudományaként akarta meghonosítani nálunk a magyar jog történetét.

Ennek ellenére hazánkban és az örökös tartományok egyetemlein még több mint egy évszázadnak kellett eltelnie ahhoz, hogy a művelődésügyi kormányzat a nemzeti jogtörténet önállóságát elismerje. Látni kell azonban, hogy a felvilágosodás eszmeáramlatával érintkező jogi historizmus maga is egy szélesebb, általános (egyetemes) jogtörténeti világgép kialakítása irányában hatott. Ez a historizmus tehát a világtörténelemben kimutatható hasznos igazságokra apellált¹⁵. Nem véletlen tehát, hogy az ébredő jogi historizmus e korban nálunk is a leíró (európai) államstatisztika, az általános alkotmánytörténelem, vagy éppen az angol-magyar analógiakeresés tapasztalataira hivatkozva tette érdekeltté gondolkodóinkat (Lakics György, Barits Béla) a jogfejlődés módszeres megközelítésére.

---

¹³ Bodolay G. 1963. 120-126.

¹⁴ Lentze H. 1962. 57-58.

¹⁵ Meinecke, Werke III. 82-83.

Ma már persze világosan látjuk, hogy ezek a törekvések nem véletlenül jelentkeztek, hogy a magyar jogi historizmusnak a felvilágosodás módosult formáival kísért töredékes eredményei is alkalmasak voltak a társadalmi haladás iránti érzékenység ébresztésére. A felvilágosodás jogi historizmusa tehát nálunk is hidat képezett a módszeres jogtörténeti kutatómunka kezdetei, ill. a liberális jogi historizmus között.

Frank Ignác és a történeti-jogi iskola kialakulása

A kutató- elemző jogtörténeti vizsgálódások kezdeteinek a kibontakozását látva valóban egy ígéretes fejlődés kiteljesedésének a várákozásával lépünk át a 19. század első felébe. A kép azonban, amely már a századfordulón (és még inkább a II. Ratio educationis kiadása) 1806 követően tárul elénk, a hanyatlás jegyeit viseli magán az 1780-tól Facultas Juridico-Politicae néven ismert kar életében. A jogi historizmus pozitív elemeinek az enerválódása mellett a katedra-jogtudományok visszaesésének a jelei is rövidesen jelentkeztek. Az Egyetem falain belül „szinte minden lehetőség elapadni látszott” a módszeres történeti-jogtörténeti kutatómunka továbbfejlesztése területén.¹⁶ Ebben a milióban pedig még a leíró államstatisztikai kutatásoknak is háttérbe kellett szorulnia, miközben az udvar és a forradalmaktól megrettent birtokos osztály kompromisszumának a tükröződéseként jelentkező konzervatív nacionalizmus szinte már-már kisajátította magának a magyar jogi közgondolkodást. Az ebből fakadó szellemi tespedést pedig a cenzúra hatalmában vergődő egyetem sem tudta enyhíteni.

A szellemi élet regresszív tendenciáinak az elhatalmasodása elsőként a romantikus (nemesi) nacionalizmus térhódításával nyomta rá a jegyeit az adott kor jogi gondolkodására. Ezzel párhuzamosan azonban a jogi gondolkodás historizmusának a körülményekhez alkalmazkodó új tendenciái is talajra találhattak. Így pl. az ágazati jogtudományok kifermálódását szinte minden esetben kísérte a magyar jog adott területének a történelmi felmérése. Jellegetesen a romantika hozzájárulása mindez a nemzet mibenlétének a felismeréséhez, miután még a kútfők pusztá felsorakoztatásában is a történelmi jog, ill. a régi dicsőség keresése adta az indítást. A nyilvánvalóan konzervatív (nemesi) romantikát kifejező Cziráky Antal, Bartal György, Czövek István és az ugyancsak ide sorakozó Kövy Sándor, Markovics Sándor, ill. a Georch (Görcs) Illés-féle alkotásokat azonban el tudjuk határolni már a történeti-jogi iskola módszertani követelményeit kifejlesztő gondolkodóinktól. Kelemen Imre, Szlemenics Pál, Hajnik Pál és a történeti-jogi szemlélet legfelkészültebb képviselője, Frank Ignác munkássága sorolható ide.¹⁷ Eme gondolkodóink

¹⁶ Eckhart, 1936. 221-226.

¹⁷ Horváth P. 1974. 79-84.

törekvéseiből pedig még az 1848-as forradalom előtt kibontakozott a módszeres jogtörténeti kutatómunka egyik sajátos megjelenési formája.

A vizsgált korban persze a módszeres történetkritikai törekvések igen gyakran kívül rekedtek még a katedra-jogtudomány bástyáin. Ezekre az értékekre figyelmeztetnek bennünket a két Kovachich jogtörténeti forráskiadásai, amelyek még a történeti-jogi irányt megelőző időkben rakták le az alapokat a jogtörténeti kutatómunka számára. A reakciós kultúrpolitika nem tudta útját állni a már ismert történeti statisztikai törekvéseknek sem, amelyek legjobbjai (Schwartner Márton, Fényes Elek) most a nemzet anyagi és szellemi erőinek a számbavételével a történeti állapotok tarthatatlanságát hirdették. Az sem véletlen tehát, hogy a liberális reformmozgalom egyetemen kívül rekedt két jeles képviselője (Horváth Mihály és Szalay László) lépett fel e korban annak a Kollár Ferencnek a védelmében, aki még a 18. század második felében kísérletet tett arra, hogy a módszeres forráskutatás talaján tagadja a mértéktelen rendi kiváltságok jogszerűségét. Horváth Mihály tette érthetővé pl. hogy a magyar jogtörténet tudomány egyik úttörőjének az eredményei ellen miért jajdult fel annak idején „az egész képviselő testület”. Szalay László pedig 1839-ben Kollár Ferencről szólva tartotta meg nagy feltűnést keltő „akadémiai” székfoglalóját, amely ismét a kutató-elemző jogtörténetírás kezdeteire irányította a figyelmet.

A modern tudománytörténeti kutatások bár csak a legújabb időkben fejlődtek ki nálunk, a feltárt tapasztalati anyag mégis elegendő támaszt nyújt abban az értelemben, hogy a jogtörténet tudomány fejlődését koronként az eredők összetettségében vizsgáljuk. A tudományos előrehaladás haladó hagyományai mellett és vele egyidejűleg tehát azokat a törekvéseket is számba vesszük, amelyek a társadalmi haladással részben vagy egészében szembeállva hatottak a magyar jogi historizmus fejlődésére. A korábbiakban vizsgált konzervatív romantika is kitermelt pl. egy hatásában nem jelentéktelen historikus (jogi) nézőpontot Magyarországon, bár azt tudományosan megalapozni a későbbi idők epigonjainak sem sikerült. Ennek ellenére a konzervatív jogi historizmussal nemcsak a közgondolkodásra gyakorolt hatások miatt, hanem annak a tudományos előrehaladást gátló szerepe következtében is számolunk. Ezt az összetett aspektust igazolja az is, hogy a romantika és a liberális jogi historizmus útkeresései nyomán a 19. század első felében a módszeres történetkritika prioritását követelő törekvések is feltűntek. Jelesül az ún. történeti jogi iskola magyarországi változatának a fellépéséről van itt szó, amelynek a Kelemen Imre, Szlemenics Pál és mások által fémjelzett első hullámát követte a tudós Frank Ignác életműve. Ez utóbbi pedig elvitathatatlanul tudományos alapokat teremtett a hazai történeti-jogi szemlélet számára - igaz eredetileg - a magyar magánjog keretein belül.¹⁸ Az az életmű

---

¹⁸ Horváth P. 1972. 14-15.

pedig, amelyet Frank Ignác Savignyvel szinte egyidejűleg alkotott, a magyar magánjog hiteles feldolgozása volt. Ugyanakkor ez a feldolgozás azonban a kútfők történetkritikai vizsgálatára alapozva maradandó szolgálatot jelentett a 19. század második felében végre önállósuló magyar jogtörténeti kutatásoknak.

A korabeli katedra-jogtudomány szintjét messze meghaladó életmű a kutató-elemző történeti módszertan következetes alkalmazása által lett tehát a tudományos előrehaladás eszközévé annak ellenére, hogy az egészében a történelmi jog gyökeres megváltoztatásával való szembenállást képviselte. Csak a megkésett polgári átalakulásunk közelségében, ill. a forradalom alatt jelentkezett egy szűk rés ebben az életműben a „szükséges javítások” (reformok) elfogadása által, de ez sem módosíthatta az alapvetően múltba tekintő történeti-jogi koncepciót. A tudományos megismerés azonban - mondja joggal az idevágó állásfoglalás - „nemcsak a tárgyában” különbözik a köznapi megismeréstől, hanem a módszerében is.¹⁹ Módszertanilag pedig nem vitás, hogy a Frank életmű a modern jogtörténet tudomány hosszú ideig meghatározó jellegű alapanyagának a feltárásához vezetett.

Publikusak immár azok a felismerések, hogy a tudós Frank Ignác munkássága nyomán hazánkban is kiteljesedő történeti jogi irány szoros szellemi kapcsolatban volt a porosz-német talajon fogan ősforrásokkal²⁰ és az alkotó tudományos fellépésére is a már önállósuló magánjog keretei között került sor. A vállalt történelmi szerep is közelálló, miután Frank Ignác a modern jogtudomány figyelmét elsődlegesen a történelmi fejlődés irányába kívánta fordítani a múlt és a jelen és „nem különben a jövőndő” feltárása érdekében. Ez a kétségtelenül múltba tekintő koncepció azonban már a romantikus nacionalizmus mítosz-teremtésétől mentes volt, a kodifikáció ellenesség és a történelmi joghoz fűződő ragaszkodás viszont a történeti-jogi iskola alapeszméinek a közvetlen hatását teszi vélelmezhetővé. Ennek ellenére nyilvánvaló, hogy a megkésett polgári átalakulásban realizálódó nemzeti megújulás gondolatától Frank a tragikus életút utolsó fázisában sem szigetelődött el hermetikusan. Erre utal a sokat idézett akadémiai székfoglaló értekezése (1848.), amelyben „meleg szavakkal ajánlá közremunkálását a tudományok és a haza közös ügyeinek az előmozdítására”.²¹ Hasonlóan pozitív elemeket tartalmaz az ugyancsak porosz minták követését jelentő tanszabadsággal (Lehrfreiheit) való viharos találkozása az 1848-49-es forradalom napjaiban.²²

---

¹⁹ Földesi T. 1971. 58.

²⁰ Pólay E. 1970. 82-83.

²¹ Pauler T. 1878. 164-165. p.

²² Horváth P., 1972. 42-46.p.

A történeti-jogi szemléletet megteremtő Frank Ignác életműve tehát módfelett ellentmondásosnak mondható, de nem vitatható, hogy ez őt a korabeli tudományosság legmagasabb pontjára emelte. A félbetört életmű feltehetően jövőbeli módosításának a kitapintható eleme tehát a „szükséges javítás” történeti jogi megfogalmazása is Franknál. Ettől függetlenül nyilvánvaló viszont, hogy az így kitárulkozó történeti-jogi eszmeáramlat ettől kezdve szerves alkotóelemévé lett a magyar jogi historizmus fejlődésének.

A megkésett polgári átalakulás közelsége szolgáltatta azt a konkrét eszmetörténeti szituációt, amely — miként számos közép- és kelet-európai nép jogi közgondolkodásában — hazánkban is a történeti jogi szemlélet kialakításának kedvezett.²³ A kar már a 19. század első harmadában lehetőséget nyújtott Frank Ignácznak az irányzat megteremtésére, mert miként az eredők tüzetesebb elemzése is mutatja, hogy nem a sokat idézett *Principia Juris Civilis Hungarici* (1829)-ben, hanem már a *Specimen elaborandarum institutionum juris civilis Hungarici*-ben (1823) előttünk áll ez az életmű. Sőt, a *Specimen* 1820-as változatának, ill. a kettős összetevőjű alkotás egyik részletének (*De donatione Regiae*) még korábbi időkben történő megfogalmazása alapján mondható, hogy nálunk a történeti-jogi szemlélet alaprétegződése a porosz-német talajon kifejtett ősforrásokkal szinte egyidejűleg jelen volt. Amit pedig felkínált a korabeli magyar jogi közgondolkodás számára az nem más, mint a megkésett polgári átalakulás majdan tapasztalható kompromisszumos eredménye, amely nyomorultsága ellenére is jogászai mesterműként került megfogalmazásra. Az oknyomozó jogi historizmus módszeres forráskritikai alapvetésének a tudatos alkalmazása mellett tehát a tudós Frank Ignác a magyar nemesi reformtörekvések határainak a kiformalódásában is elevenül hathatott.

Ilyen előzmények után az egyetemen Frankot hallgató Eötvös József szellemi előrehaladásában is nyomokat hagyott a történeti jogi szemlélet, amiről önmaga tett bizonyosságot a *Pesti Hírlap* hasábjain (1847. szept. 10.). Az 1848-49-es forradalom, ill. a magyar függetlenségi harc viharában pedig „sok alaki részletről fontoskodva megszerkesztett” egyetemi reformtervezet közvetlen hatása is kitapintható az első magyar felelős kormány vallás- és közoktatásügyi miniszterének az elképzeléseiben. A megújuló világgal való, óhajtott párbeszéd egyik utolsó kísérlete volt tehát az Eötvös-féle egyetemi reformokkal való kapcsolat, a szellemi válság kiteljesedése azonban már elodázhatatlan maradt Frank Ignác számára.²⁴ Testamentumával viszont olyan értékeket hagyott ránk, amelyből a hazai történeti-jogi koncepció ősforrásait is meglehetősen pontossággal szemrevételezhette a tudomány.

---

²³ Peschka V. 1974. 379.p.

²⁴ Horváth P. 1973. 124-126.p.

A hagyaték kultúrhistóriás jelentősége

Frank Ignác - miként ismeretes - 1850. március 2-án tragikus körülmények között távozott el a magyar szellemi életből. A tragikus vég egészen a legutóbbi időkig foglalkoztatta mindazokat, akik szellemi hagyatékát nagyra értékelték, pedig Pauler Tivadar nyomán, vagyis a Széchenyi Könyvtár kéziratárában őrzött „napi jegyzetek” alapján ismerhették eleve a szomorú valóságot.

Felidézve az idevágó tényeket, azt mondjuk, hogy Pauler napi jegyzetei 1850 első negyedéről nyújtanak biztos támpontot a lezáratlannak vélt kérdések megfejtésére. Ezek szerint pedig Pest-Budán a Neugebäudeban szakadatlanul folyt a katonai törvényszék purifikációs eljárása, amely még a tavasz beállta előtt neves tudós személyiségek egész sorát börtönfogságra kárhoztatta. Frank, bár forradalmi tettekkel nem pecsételte meg 1848/49-hez való viszonyát, de a maga módján ellentmondásos helytállása bőven szolgáltatott adalékot a purifikátorok számára. Az „eseményeket” pedig töretlen szellemmel is csak nehezen viselhették az érintettek. A házi őrizetnek vélt bécsi tartózkodás idején ez a tudat örölte fel Frank Ignác elméjét. Ezért is a hiteltérdemlő Pauler-féle feljegyzéseket eredetiben is meg kellett szólaltatnunk.

A tragikus vég utolsó napjaiban Pauler fizikai értelemben távol volt a Bécsben tartózkodó Franktól, sorsának alakulásához mégis megbízható adatokat szolgáltatott a szabadságharc elbukása után is vezetett napi jegyzeteiben. „Ma egy esemény mélyen meghatja kedélyemet, Frank Bécsben öngyilkosság által életének véget veté... ötet, mint tanítómat, mint barátomat tiszteltem, életemre ritka befolyással volt...”²⁵ A megindultság egyben arra utal, hogy a tudós Frank Ignác helyzetét közvetlenül ismerő személyekkel került kapcsolatba. Így a friss híradások a végkifejletek nyomon követését tették lehetővé, aminek az eredői visszafelé haladva 1849 nyárig követhetők, hiszen már a Dégen általa vezetett egyetemi tanácsban (júl. 27.) is a "magyar kormány iránti hűségeskü ügye foglalkoztatta a felizgatott kedélyeket". Egyesek a felelősség enyhítésére törekedve próbáltak olyan értelmet adni a hódolatnak, ami eleve kétértelmű volt. Néhány nappal ezután azonban már a sorozatos idézésekről, fogságra vetésekről tudósít Pauler, miközben ismét csak jelzi, hogy a "hódolat miatt" vizsgálatok zajlanak.

Az idézések, zaklatások, igazoltatási eljárások egész sora bontakozik ki ezután a lakonikus napi jegyzetekből. A kritikus időszak jegyzetei azonban 1850 első két hónapjára esnek, miközben már csak az újból idézettek, az elítéltek, ill. börtönbe vetettek nevei töltik ki a sorokat. A volt dékán, Tipula Péter börtönbe vetése - mondja Pauler - a dolgok súlyosabbra fordultát jelezvén, ismét a Frank által szerkesztett hódolat került előtérbe. Nem külső szemlélője már az

²⁵ Ld. OSZK.Quart. Hung. 2611

eseményeknek, miután "holnap 9 órakor megjelenek" (magam is) a haditörvényszék előtt, ahol "leginkább Tipulát faggatta" a bíró, ismét a Frank szerkesztette hűségnyilatkozat születésének a körülményeiről.

Január utolsó napjait követően tovább szaporodnak a purifikátorok zaklatásai. Vízelely, Tipula, Henfner, Lahner után Karvassy, Sághy és mások kerültek a haditörvényszék bírái elé. "Vannak, akik kiszabadultak... másokra most mondják ki az ítéletet" mondják e napok jegyzetei. Pauler korhű tárgyilagossággal tudósít, hogy a Magyar Egyetemnek ismét Budára történő visszatelepítése és a német nyelvű tanítás kötelezővé tétele is felhangzik a tárgyalóteremben, mindez persze a purifikáció beláthatatlan veszedelme mögött messze háttérbe szorult. Azon a napon pedig midőn Frank rövid német nyelvű testamentumát megírta, Virozsil és Csasz Bécsebe mentek, hogy sürgessék a zaklatások befejezését. E napok elfásult bizonytalanságában mondják találóan a napi jegyzetek, "tudja az isten mi jót várhatunk ezután".

A történések vázlatos áttekintése nyomán látjuk, hogy a Neugebäudeban zajló eljárás még beláthatatlan veszedelmeket tartogatott sokak számára. Frank számára a távolról és késve érkező tudósítások elviselhetetlenné lettek. A félelem légkörét idéző feljegyzések tehát egyértelműen a dühöngő megtorlást tették felelőssé a nagy gondolkodó haláláért. Pauler lett az ősforrása mégis azoknak a nézeteknek, amelyek később az ősiségi különvélemény elbukásával és a "magyar jog megszűnésének" rémével hozták összefüggésbe a Frank tragédiát. Valójában Pauler későbbi írásai nyomán születtek az idézett vélelmek (Ld. az Emlékbeszédek /1850/, ill. Adalékok /1878/ alapján), tehette ezt nyugodt lelkiismerettel, miután egy jobb időknél tartogatva a nem egyedülálló tragédia igazi felelőseit a történelem ítélőszékéhez szegezte.

A tudós Frank Ignác tragikus elmúlása azonban tartogatott még egy különös meglepetést a hazai szellemi élet számára. Az 1850. március 1-jén kelt végrendelet az, amely egyetlen mondatban rendelkezett a páratlan szorgalommal épített Frank-könyvtárról, amely a magyar reformkor nevezetességei közé tartozott. "Meine Bibliothek in Pest legire ich der Pester Stadt als Anfang einer städtischen Bibliothek". Pest-Budát, a későbbi fővárost illette tehát a páratlan értékű gyűjtemény. A méltatlan városatyák azonban mit sem tudtak kezdeni a hagyatékkal, pedig nyilvánvaló volt, hogy Frank Ignác kultúrpolitikai missziót kifejező elhatározással a majdani fővárosi közkönyvtár alapjait akarta megteremteni. A tudós Frank Ignác tehát a magyar szellemi élet szélesebb értelemben történő felemelésén fáradozott és erről a nemes elhatározásáról még az elmúlás pillanataiban sem feledkezett meg. Toldy Ferenc érdeme, hogy a hagyatéék végül az Egyetemi Könyvtár gazdagodását szolgálva a 60-as években újjáéledő szellemi életünk közkincsévé lehetett. Márványba vésve adózott ennek az Egyetem, amidőn végre a tulajdonjogi rendezés eredményeként magáénak tekinthette azt. A gyűjtemény lenyűgöző méretei azonban csak azok előtt tárulhattak fel, akik közelebbről is megismertek vele. Pedig az a gyűjtemény

egy félbetört élet szorgalmának a gyümölcse volt, méghozzá olyan anyagi feltételek között, amit méltán tekintett megalázónak a korabeli hazafias sajtó. Joggal mondjuk tehát, hogy e korban volt már a magyar szellemi élet felemelésének egy-egy gazdag mecénása, de önerejéből ekkora áldozatot egyik sem hozott a nemzet oltárára.²⁶

IRODALOM

- ZLINSZKY János: Decsi Csimer János (1560[?]-1601[?]) In.: Magyar Jogtudósok. Első kötet. Szerk. Hamza Gábor. Bp. 1999.
- György, BÓNIS: Fünfundzwanzig Jahre ungarische Rechtsgeschichtsschreibung (1945-1969). Erster Teil: Die Zeit bis 1526. in: Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte. Germanische Abteilung LXXVII (1970) 559-570. pp. Zweiter Teil: Die Zeit nach 1526 bis 1918. Id. uo. LXXVIII (1971). 475-485. p.
- HAJNIK Imre: Egyetemes európai jogtörténet Bp. 1999.
- KULCSÁR, Kálmán: Történelmi szemlélet a XX. század jogtudományában. In: Állam- és Jogtudomány II. 1962. 3. sz.
- WENZEL Gusztáv: Az összehasonlító jogtudomány és a magyar magánjog. Bp. 1876.
- HORVÁTH Pál: Tudománytörténeti és módszertani kérdések a jogtörténet köréből. Bp. 1974.
- PAULER Tivadar: Adalékok a hazai jogtudomány történetéhez. Bp. 1878.
- ECKHART Ferenc: Jog- és Államtudományi Kar története 1667-1935. A királyi magyar Pázmány Péter Tudományegyetem története II. Bp. 1936.
- PAULER Tivadar: A budapesti M. Kir. Tudományegyetem története. Bp. 1880.
- VÉCSEI Tamás: A Jog- és Államtudományi Kar. Visszapillantás az 1867 előtti két évszázadra. In: Felső oktatásügy Magyarországon. a VKM megbízásából írták Breznay B. etc. Bp. 1840.
- FEJÉR Gyögy: Historia Academiae Scientiarum Pazmaniae archiepiscopalis. Budaë, 1835.
- BÓNIS György: Bencsik Mihály és az első magyar büntetőjavaslat In: Jogi professzorok emlékezése. Bp. 1935.
- KOSÁRY Domonkos: Művelődés a XVIII. századi Magyarországon. Bp. 1980.
- MEINECKE, Fr.: Die Entstehung des Historismus. Herausg. u. eingeleitet v. Carl Hinrichs. Meinecke, Werke III. München, 1959.
- PAULER Tivadar: Emlékbeszéd Frank Ignác m. acad. tag felett. Tatotta a M. Académia ülésében nov. 25. 1850. Pest, 1851.

²⁶ Ld. Frank Ignác: A múlt magyar tudósai. Akad. Bp. 1993.

- Pál HORVÁTH: Kultur- und rechtsgeschichtliche Rolle der hauptstädtischen Frank Bibliothek. In: Entwicklung der städtischen und regionalen Verwaltung in den letzten 100 Jahren in Mittel- und Osteuropa. Red. K. Kovács III. Bp. 1979.
- DEGRE Alajos: A magyar jogtörténetírás keletkezése és fejlődése a dualizmus korában. In: ÉRTEKEZÉSEK. A Magyar Tudományos Akadémia Dunántúli Tudományos Int. kiadv. Bp. 1968.
- DILTHEY Wilhelm: Typen der Weltanschauung. Gesammelte Schriften. Bd. VIII. 1921.
- DEGRE Alajos: Szegedy János. In: Jogi professzorok emlékezete. Bp. 1935.
- HORVÁTH Pál: Frank Ignác történelmi szerepének megítéléséhez. In: Acta Facultatis Univ. Sc. Budapestinensis XIV. (1972).
- FÖLDESI Tamás: A megismerhetőség modern problémái. Bp. 1972.
- PÓLAY Elemér: Der Einfluss der Besitzlehre Savignys und Jehrings auf die Literatur der ungarischen Zivilistik im XIX Jahrhundert. In: Einzelne Probleme der Rechtsgeschichte und das römischen Rechts. Ld. Acta Jur. et Pol. Szeged XVII. (1970).
- PESCHKA Vilmos: Thibaut és Savigny vitája. In: Állam és Jogtudomány XVII. 3-4. sz. Bp. 1974.
- RÉVÉSZ T. Mihály: A magyar jogi historizmus világgépének alakítása. In: Összehasonlító Jogtörténet Tanulmányok. A feudális jogtípus fejlődéstörténete (összehasonlító jogtörténete). Szerk. Révész T. Mihály Bp.én. (1982).
- LENTZE, Hans: Universitätsreform des Ministers Graf Leo Thun-Hohenstein. Graz, Wien, 1962.
- BODOLAY Géza: Irodalmi diáktársaságok 1785-1848. Bp.
- HORVÁTH Pál: Egyetemtörténeti tanulmányok. ELTE Kiadv. Bp. 1973.

Abstract

The first lasting results of the research in the Hungarian legal history emerged as early as the second half of the 18th century. These endeavours were aroused by the idea of enlightenment and the national consciousness beginning to awake, but the research in the history of public law supporting the interests of the Habsburg House exerted influence also in this direction in the second half of the 18th century. In the first half of the 19th century the romantic nationalism urged the thinkers to explore the past of the Hungarian law. The founders of the methodical research in legal history, however, recognized, after a short time, that the historical (feudal) law had become the shackles of social progress. From this recognition arose the liberal legal historicism of the Hungarian reform period which emphasized the necessity of the comparative research of legal development while enriching the ideas of enlightenment. But these precious endeavours were not able to penetrate into the official legal science at the age of Metternich. The declining feudal state preferred the view of legal history originating on German soil (Savigny) which in Hungary could develop only in the field of private law at that age (Ignác Frank). After 1849 the cultural policy of the Habsburg neoabsolutism (Leo Thun Hohenstein) also supported his this Middle-Ages-centered view of legal history but continued to hinder teaching of the Hungarian national legal history for a long time.